

PROF. DR HAB. ZBIGNIEW ŻÓŁTOWSKI
(1916-1986)

WSPOMNIENIE POŚMIERTNE

Urodzony 10 X 1916 w Kownie, szkołę średnią ukończył w Poznaniu, gdzie rozpoczął studia, przerwane w 1939 r. mobilizacją. Za udział w wojnie, w kampanii nad Bzurą, otrzymał Srebrny Krzyż Orderu Virtuti Militari. W latach okupacji działał w podziemiu, a po wyzwoleniu kontynuował studia na wydziale lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego, pracując równocześnie jako asystent w Katedrze Zoologii Systematycznej Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego tego Uniwersytetu. W 1949 r. uzyskał dyplom lekarza, a tytuł doktora medycyny w 1950. Habilitował się na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Warszawie w 1962 r. Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1969 r., a zwyczajnego — w 1979 r.

Powołany do służby w Ludowym Wojsku Polskim łączy młodzieńcze zainteresowania wojskiem z pracą naukową w dziedzinie szeroko pojętych nauk biomedycznych. Zainteresowania naukami przyrodniczymi

wyniósł z domu rodzinnego, dzięki matce, która wcześniej zwróciła Jego uwagę na świat owadów.

Przez okres 32 lat (do 1982 r.) pracuje w Departamencie Służby Zdrowia WP, kolejno jako: kierownik pracowni parazytologii 34 Wojskowego Centralnego Laboratorium Sanitarno-Higienicznego, kierownik Zakładu Epidemiologii Wojskowego Instytutu Higieny i Epidemiologii, wreszcie jako Zastępca Komendanta ds. Nauki WIHE i Naczelnny Epidemiolog WP. Ponadto w latach 1955-1962 pracował w Zakładzie Wirusologii PZH.

Prof. Zbigniew Żółtowski ma w dorobku ponad 150 publikacji z zakresu interesujących Go dziedzin, tzn. epidemiologii wojskowej, obrony przed biologicznymi środkami masowego rażenia oraz arachno-entomologii lekarskiej, epidemiologii chorób transmisyjnych i niektórych inwazji. W latach 1969-70 pełnił obowiązki eksperta-konsultanta ONZ w zakresie broni i wojny biologicznej. Z tego tytułu wchodził w skład międzynarodowej grupy specjalistów, która opracowała Raport Sekretarza Generalnego ONZ o broni chemicznej i bakteriologicznej, a w nim we współpracy z dr H. C. Barthlema z Holandii rozdział II B: „Effects des agents bacteriologiques sur les individus et les populations”.

W drugim nurcie swojej działalności zajmował się zagadnieniami epidemiologii i przyrodniczej ogniskowości arbo-infekcji w Polsce, biologii, fizjologii i ekologii komarów niemalarycznych w Polsce, zjawiskiem gradacji stawonogów lub pojawiania się w kraju gatunków egzotycznych, doskonaleniem metod badawczych w arachno-entomologii, sposobów i środków zwalczania stawonogów o znaczeniu medycznym. Jako kierownik grupy epidemiologiczno-arachno-entomologicznej — w ramach kompleksowych badań prowadzonych przez PZH nad kleszczowym zapaleniem mózgu i innymi arboinfekcjami w kraju — brał udział w opracowaniu serologicznym, wirusologicznym i arachno-entomologicznym wybranych środowisk, jako potencjalnych ekosystemów tych wirusów. Określił stopień korelacji między zapadalnością na kleszczowe zapalenie mózgu a sezonową dynamiką liczebności jego przenosicieli — kleszczy i komarów. Kierowany przez Niego zespół dokonał priorytetowej w Polsce izolacji wirusa EEE z komarów niemalarycznych (*Culex pipiens complex*). Opracowano też hipotetyczny schemat krążenia tego wirusa w biocenozie, z uwzględnieniem dzikich ssaków, ptaków, komarów niemalarycznych, roztoczy i pcheł. Badał również m.in. warunki i mechanizm transmisji wirusów przez komary wykonujące ssanie przerywane, sformułował zależność między żerowaniem komarów a podtrzymywaniem stadnej odporności w populacjach ich żywicieli, którą można traktować jako czynnik równowagi w układzie biocenozy zakaźno-pasożytniczej.

W kolejnym cyklu kierowanych przez Niego badań, prowadzonych w celu poszerzenia wiedzy o biologii i ekologii komarów niemalarycznych z rodziny *Culicidae* ustalono, że potencjalna aktywność komarów z ro-

dzaju *Aedes* i *Culex* uzależniona jest od zjawiska tzw. „gonotroficznej harmonii”. Profesor Żółtowski opracował wraz ze współpracownikami metodę określania areału żywicieli stawonogów — hematofagów i drapieżców opartą na analizie mikrośladów krwi w ich przewodzie pokarmowym. Metoda ta może być stosowana w badaniach struktury i dynamiki przyrodniczych ognisk chorób transmisyjnych. W latach 1967-1974 prowadził komisję arachno-entomologiczną Komitetu Parazytologii PAN. W oparciu o nią zintegrował działalność krajowych specjalistów w tym zakresie, co znalazło swój wyraz w polepszeniu koordynacji ich działalności merytorycznej (m.in. w ramach problemu MR PAN nr II.4) oraz w napisaniu zbiorowego podręcznika „Arachnoentomologia lekarska”, którego był inicjatorem, współautorem i naukowym redaktorem. Był również autorem trzech innych podręczników z omawianego zakresu.

W kierowanym przez Niego zespole rozwija się również tematyka immunologiczna układu pasożyt-żywicieli, włączona od 1975 r. do problemu międzyresortowego PAN MR II.4 — Biologia układu pasożyt-żywicieli, koordynowanego przez Zakład Parazytologii PAN.

Prof. Zbigniew Żółtowski był naukowcem wszechstronnie uzdolnionym, doskonałym znawcą przedmiotu i swego warsztatu badawczego, wspaniałym dydaktykiem, dbającym o rozwój młodej kadry naukowej. W kierowanym przez Niego zakładzie habilitowały się 2 osoby, On sam był promotorem 7 rozpraw doktorskich, recenzentem 15 prac doktorskich i 6 rozpraw habilitacyjnych. Opiniował 3 kandydatów do tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego. Był członkiem rad naukowych, komitetów problemowych PAN, rad redakcyjnych, towarzystw naukowych. Za całokształt działalności naukowej, dydaktycznej i społecznej Rada Państwa nadała Mu Krzyże Kawalerskie i Komandorskie Orderu Odrodzenia Polski. Był ponadto odznaczony wieloma innymi medalami państwowymi i resortowymi.

Po przejściu na emeryturę nadal pracował w WIHE, był czynny, do ostatnich tygodni układał plany działalności na następne lata, zawsze chętnie służył radą i doświadczeniem swoim młodszymi współpracownikom. I taki pozostanie w naszej pamięci.